

Horváth Dezső

A hergelik

Erősen hiszem, magyarul beszélek, mégis megesik, hogy nem értik minden szavamat. A dunántúli vidék egyik tájnyelve az anyanyelvem, bár sikerült igen hamar az irodalmi nyelv közelébe férkőznöm. Aztán, amikor Szegedre vetett a sors, siettem eltanulni az itteniek beszédét is. Mostani szózatomban a lényeg mindenesetre az, hogy most is szómagyarázattal kell kezdenem.

A hergelik nem rokona a fölhergeliknek. Otthoni anyanyelvemen a lik lukat vagy lyukat jelent. Azt azonban magam se tudom már, mi lenne a herge. Forgatom a néprajzi lexikont, ott viszont herkelikat találok. A szócikk azonban tőlünk nyugatabbra lévő faluból hozza példáját, és egy kicsit másként érti. Zsúpfődeles istálló padlására szénafölrakás és -lehányás céljából hagyott nyílást jelenti(?) ott, nálunk pedig, tehát már g-vel, a macskalépcsős tűzfalon hagyott két lukat. (A zöngésülés vagy zöngétlenedés mindennapos azon a vidéken, a bicikli-ből is bicigli lesz.) Egy-egy téglányi csak a folytonossági hiány, de talán mindenki tudta, ha azt betömte volna, könnyen ráfizethetett volna. A szétterített gabonába is belekapott volna a penész. A szárazon maradás, a bepállás elkerülése mellett azonban rejtett mellékhatása is volt. Az óvatosabbak kaszát is szoktak kidugni az egyiken, hogy a fürgetegekben járó boszorkányokat eljesszék vele. Ha jól emlékszem, macskaliknak is mondták.

Ne tessék elfogultsággal vádolni, ott van az a két luk az alföldi házakon is. Néha egy. A régieken. Tápai jó barátom mondja, közönségesen csak padláslyuknak mondták. Kukoricacsövet szoktak kidugni rajta, ha eladó lány volt a háznál. Kaszáról ő nem tud, de nem is hiszi, hogy bármi szerepet játszott volna, hiszen az odavonzza a villámot. Eljutottunk most is a lényeghez. Gimnáziumban azt is tanultuk annak idején, föltehetően tanárunk külön buzgalmából, a nagy viharok azért szeretik leemelni a házak és templomok tetejét, mert erős szélben a tető fölött sűrűsödnek az erővonalak. Ha a padlások belső légnyomása nem tud hirtelen kiegyenlítődni a külsővel. Ha betömték volna a hergelikat, mire a padlás belvilága igazodni tudott volna a kinti változásokhoz, azon kapta volna magát, már nincsen is teteje. Falusi gyerek voltam, azonnal megértettem, áramlástanban járatosabb emberekkel később se kerestem kapcsolatot, a Bernoulli-törvénnyel se komálgattam. Inkább az eposzok, ódák, regények, novellák és más evilági hívságok körül őgyelegtem.

Arra is kellene valami magyarázat, miért szerepelnek előkelő helyen a templomfödelek. Itt már a magam esze viszi a kormányt, annyira se szabad elhinni, mint az eddigieket. A templomok általában dombra épültek, akár a szélalmok is régen. Jóval magasabbak, mint a szinte földhöz simuló falusi házak, ott fönn tehát erősebb a széljárás. Bebádogozták ugyan legtöbbjüket, erős szegekkel rög-

zítve a borítást, ott fönn még nagyobb lehet a nyomáskülönbség. És messzebbre röpködhet a tető, ha nem hagynak egy kicsike ablakot rajta!

Most már válthatunk, jöhet a mostani viharvert, égszakadásos, árvizes eszterdők egynemű törvényszerű furcsasága. Elsőnek még itt is térüljünk el kicsikét, maradjuk egy pillanatra a nyelvieknél. Tavaly is, tavalyelőtt is evakuáltak nálunk. Már-már azt hittem, a kitelepítés és a kiköltöztetés szónak elmehetnénk a temetésére, ahogy beszélni, mondani is elfelejtünk lassan, csak kommunikálnunk szabad. A rosszat nem szemléltetjük, így tanította magyartanárunk, nem folytatom tehát a szálnalmas listát, csak azt akarom mondani, a mostani megrendítő pusztítások mintha visszahozták volna az egyik legszálnalmasabb jó cselekedet szavának polgárjogát. Idén a közmédia minden ágában csak kitelepítettek és kiköltöztettek embereket.

Kicsi siker, de siker. Akkor is, ha mindig borzalom van mögötte.

Félig-meddig szóhasználati kérdés a következő is, szintén rádióból és televízióból származtatva. A vályogházak nehezebben állják a vizet, hamarabb összedőlnek, mint a téglából valók. Egyszerűen szétáznak. Csúszóssá lesznek, akár a szappan. Nagyképűség lenne tőlem, ha elkezdeném magyarázni, mi a vályog, hogyan keverik törekkkel vagy szalmakeveréssel a földet, hogyan verik vagy vetik, hogyan rakják egymásra, hogyan vizsgáztatják állékonyságát, mert ez mind a házépítők tudománya. Ahol azonban nem lehetett vályog-téglát vetni, mert nem volt hozzá alkalmas nyersanyag, ott az ősi lelemény deszkák közé döngölt földből építkezett. Vertfalú háznak vagy tömésfalnak mondták ezt a fajtát. Városi ember azonban ilyen finom megkülönböztetésre nem ad, az ő nyelvén leginkább a vályogházak omlanak össze. Ott is, ahol vertfalú van csak.

Azokért is nagy kár. Sokak egész életének gebeszkedése roskad össze.

Régi mániám, nem győzöm kárhozotni az új módot, a hozzánk talán amerikai-ként érkező, bár ott is csak átvételként anyakönyvezett építési módot. A lapos házokról beszélek. Sokszor féltéglányi magasságban már a küszöb következik. Mit tesz az a bolond víz, amelyik kiadósabb eső révén mennyei csapásként éri el a környéket? Pofátlanul, köszönés nélkül, kéretlenül-kelletlenül bemegy a lakásba. Ne vigasztaljon bennünket az a még szomorúbb tény, hogy az ötlépcsősökbe is be tud menni, ha szügyig ér az utcán a pöcegödrök tartalmával bruttósított sár-tenger, és a kredenc lapjáig is fölérhet. Nemzeti nagy kárunkat, tudom jól, nem enyhíti semmi, de legalább most vonjuk le a tanulságokat.

Ez még mind a földszinten vagy a vízszinten van, gyerünk végre följebb, a padlásra. Hallom az országos sírámokat, egyetlen éjszaka egészen széles sávban emelgette le és vagdosta földhöz házak és templomok tetejét a borzalmas fürge-
teg. Szokása, hogy az egyiket megbontja, a másikat érintetlenül hagyja. Megint nem szeretnék okostóbiás lenni, de három-négy híradóban elkezdtem figyelni, van vagy nincsen, pontosabban volt vagy nem hergelik rajtuk. Látom az egyik házat, frissen meszelt fala jelzi, mostanában esett át a fölüjtés költséges tortúráján, és olyan a teteje, mintha halszálkából rakták volna. Az is hézagos, mert a gerendákat, a szelemeneket és cserépléceket is elvitte a vihar. Mellette sima palatetős, annak semmi baja nem esett.

Ismétlem, a természet törvényei ugyan sérthetetlenek, de nem mindig egyformák. Kiegészítő kellékek kellene hozzá, hogy hatni tudjanak, vagy gátló tényezők, hogy ne hassanak. Totális védekezés nincsen a természeti csapások ellen. Birkahodályba is csapott már villám, noha körbe volt tűzdelve snájdig háritókkal. Sajnálom azonban, építőmestereink és tervezőink mintha elfelejtették volna, mire való egyáltalán a luk a padláson. Akármilyen nehezek is az újfajta cserepek, ha nagy a nyomáskülönbség, megemelésük meg se kottyán.

Cáfolni se hallottam még Bernoulli törvényét.

Beszélgetés közben említtem barátaimnak. Megszólal az egyik, családi örökségén is van két luk, azt ő bizony gondosan és precízen betömte. Naponta önti a mérgét az időjárás azon a tájon, rémüldözik, hátha megemeli házának is a alapját.

Jó Tömörkény István szavai se jutnak eszükbe. Építők iskolájában talán nem is tanítják. Az ő írásában a frissen bevetett földet vitte át a vihar a szomszédba, és a járomszög is megtanult röpülni. Nincsen már járomszög, van viszont házfödél és templomtető, abba kapaszkodik bele. Ha akar.

Furdalna a lelkiismeret, ha nem kérdeztem volna meg két építész barátomat. A nyomáskülönbséget ismerik, hogyne ismernék, kapásból mondják, deflációként tanulták, de arra nem emlékeznek, hogy hergelikhoz, padláslyukhoz fogható kiképzést egyáltalán említettek volna a műszaki egyetemen. Harmadikként nagyhírű vizesmérnököt kérdeztem meg. Hogyne, tanultak róla, és Öveges tanár úr is beszélt róla talán.

Valamikor tudták, aztán hősiesen elfelejtették. Az egész ország látja kárát.

Azt hiszem, itt van az eb elhantolva.

Marad azonban még egy kérdés, változatlanul. Rosszul tudták volna eleink, hogy a jó padlásnak száradnia kell? Akkor főleg, ha friss búzát, akármilyen gabonaneműt terítettek szét rajta? A szellőzéshez is szükség volt a hergelikakra. Ahogy azonban a legtöbb nagyon jó orvosságnak is van mellékhatása, a szárításra szánt padláslyuknak is volt, és van is. A vihart ugyan nem tudja távol tartani tőlünk, de kártékony hatását csökkentheti.

Ki ne vágya téli zimankóban akkora melegségre, amekkorát a lezárt padlás adhat? Borzalmak jönnek, ha mellékhatásait elfelejtjük.

Ha lúd, legyen kövér. A futóhomok is a nagy szelektől kapja futkosási biztatását. Akármilyen sima is a fölülete, jönnek azok a bizonyos erővonalak, fölszippanthják, és arrébb teszik. A tengerparti dűnék is ezt cselekszik, és a sivatagi homok is így vándorol. A tükörsima vizeket is így korbácsolja föl a vihar.

Kegyetlen példákkal jól el vagyunk látva.